

Rajna Šošić Klindžić, *Uvod u teorijsku arheologiju – stvaraoci i pravci u 20. stoljeću*, Zagreb: FF Press, 2016, 196 stranica

Arheološka produkcija u Hrvatskoj u najvećem je slučaju povezana s monografskim izdanjima pojedinih istraženih lokaliteta, panoramskim pregledima pojedinih teritorija ili perioda te znanstvenim obradama materijalnih ostataka (od arhitekture preko slikarstva i mozaika pa do vojne opreme, sitnoga arheološkog materijala, novca i epigrafskih nalaza). Vrlo su rijetke, gotovo endemske, publikacije u kojima je tema teorija arheologije, odnosno pojedine arheološke škole i pravci. Prapovjesničarka s Filozofskoga fakulteta u Zagrebu Rajna Šošić Klindžić uhvatila se ovoga zadatka. Odabir takve teme kakva kronično nedostaje u arheološkoj literaturi svakako je dodatna vrijednost u samome početku.

Knjiga je podijeljena na sedam većih cjelina: *Uvod, Definicije znanosti i teorije, Percepcije prošlosti, Kulturno-povijesna arheologija (tradicionalna arheologija), Nova arheologija (procesna arheologija), Postprocesna arheologija i Položaj arheologije u 21. stoljeću*.

U *Uvodu* autorica podsjeća na često zaboravljena načela. Prije svega, važnost svijesti o skupljanju i institucionaliziranju znanja iz kojega potječe naša slika prošlosti kao i stavovi arheologa prema materijalu i temi koju istražuje. Ističe namjeru pisanje uvoda u teorijsku arheologiju kroz tri pristupa (kulturno-povijesni, procesni i postprocesni). Napuštanje jedne "istine" o prošlosti i prihvaćanje ograničenja vlastita rada, uključujući neobjektivnost i pristranost kao posljedicu obrazovanja, mentaliteta, okoline i odgoja te niza drugih parametara – temelj su postmoderne u znanosti i ključan aspekt razumijevanja suvremene svjetske znanosti.

Definicije znanosti i teorije poglavlje su u kojemu autorica objašnjava pojam znanosti koristeći se kratkim pregledom razvoja definicija o znanosti navođenjem nekoliko najvažnijih i najobuhvatnijih. Opisuje razliku između epistemologije kao teorije znanja ili

o znanju i teorija o društvu i kulturi, a pišući o znanstvenim revolucijama koristi antologijsko djelo T. Kuhna *Struktura znanstvenih revolucija*. Veoma je važno i potpoglavlje o kulturi u kojemu pokazuje razvoj same ideje u kulturi kao dijelu civilizacije, ali i kulturi kao arheološkim populacijama kada taj pojam ulazi u arheologiju. Kvalitetno je prezentiran razvoj ideje o arheologiji kroz definicije same arheologije pojedinih istraživača i strukovnih udruga kao i odnos arheologije prema povijesti i antropologiji. Korisne su primjedbe na račun manjkavosti arheologije i vrlo učinkovito navodi da se arheolog treba transformirati iz pronalazača u tumača. Vrijedan je autoričin napor da se objasni arheološka teorija i/ili teorijska arheologija u kontekstu tumačenja različitih autora. Na koncu navodi kako je teorijsku arheologiju uveo prof. dr. sc. Ivor Karavanić na Filozofskome fakultetu u Zagrebu nakon Bolonjske reforme. Šteta je što nije navela da je prof. dr. sc. Sineva Kukoč predavala kolegij *Metodologija arheologije* na zadarskome studiju arheologije još mnogo prije Bolonjske reforme (danas se kolegij zove *Teorijska arheologija*) o temama koje su obrađene u knjizi.

Drugo poglavlje naziva se *Percepcije prošlosti*. Autorica raspravlja o međusobnoj povezanosti kronologija i tipologija te pokušajima određivanja kronologija temeljem pojedinih ostataka (kao primjer navodi dolmene). Uz to, definira vrijeme kao važan čimbenik u arheološkim radovima pri čemu ga dijeli na apstraktno i stvarno vrijeme. U potpoglavlju o prošlosti i sadašnjosti prikazuje različite granice između prošlosti i sadašnjosti ovisno o poziciji i postavkama autora. Opisi prošlosti kod G. Childea ili T. Macaulaya pokazuju njihove stavove, svjetonazor, ali i društvo onoga vremena kada su živjeli i stvarali. Kao prapovjesničarka izdvaja početke definiranja prapovijesti kao zasebnoga dijela prošlosti i načine predodžbi o tome. Percepcija prapovijesti u kojoj su ljudi primitivni proizašla je iz ideološkoga sklopa aristokrata – prvih arheologa 19. stoljeća koji su sliku prošlosti izgradili da bi, među ostalim, opravdali ko-

lonijalne i robovlasničke aktivnosti. Smatram da je ovakva analiza diskursa neprocjenjivo važna u suvremenim arheološkim radovima te ne treba zanemarivati taj aspekt analize nekadašnjih arheologa.

Sljedeće poglavlje posvećeno je kulturno-povijesnoj ili tradicionalnoj arheologiji. Ovaj je pristup najutjecajniji i najdominantniji u hrvatskoj arheologiji te je temeljen na periodizaciji i klasifikaciji. Razvila se u prvoj polovici 20. stoljeća koristeći sustave periodizacije, kronologije i klasifikacije iz 19. stoljeća. Temeljni je zadatak proučavanje materijalne kulture da bi se definirale kulturne skupine, a onda iz njih i etničke. Promjene su najčešće prikazane kao plod vanjskih čimbenika – migracija ili difuzija koje su u suprotnosti s evolucionističkim pogledom u kojemu se društvo razvija iznutra. Početci dvadesetog stoljeća važni su radi profesionalizacije arheologije. Autorica je odabrala četiri velike zemlje: Veliku Britaniju, Francusku, Njemačku i Austro-Ugarsku kao studije slučaja kroz koje predstavlja ovu paradigmu. Uz zemlje izdvaja Gordona Childea kao najvažnijega predstavnika. Naglašava razlike između pojedinih zemalja koje su povezane s društvenim okolnostima (nacionalizam, struktura osoba koje se bave arheologijom, kolonijalizam, rasizam) i odnosom prema prošlosti (npr. Britanci grade povijest od 10. stoljeća). Kod rasprave o Gordonu Childeu autorica donosi kritičnu analizu njegova rada kroz tri faze stvaralaštva, objašnjenja njegovih definicija kulture, difuzije i marksizma u arheologiji kao i ekonomije društava u prošlosti. Bitna je Childeova pozicija pri definiranju arheologije kao dijela povijesnih znanosti te naglašavanja društvene odgovornosti arheologa i arheologije. Francuska se arheologija razvija drugačije ponajviše kod bavljenja paleolitikom te bavljenjem litičkim materijalom. Njemačka arheologija također se bavi prapoviješću posebno pokušajima pronalaska dominantne i superiorne germanske rase, što je bilo u skladu s politikom dvadesetih i tridesetih godina u Njemačkoj. Najvažnija figura toga vremena jest G. Kossina, koji je razvio koncept kulture

i kulturnih krugova čime je postao poznat u cijeloj Europi, ali s druge strane, njegov rad prožet rasizmom poslužio je kao vjetar u leđa nacistima (iako je Kossina umro prije njihova dolaska na vlast). Austrougarska arheologija razvija se širom te ogromne zemlje pri čemu se temelj stavlja na prapovijest. Važna je komponenta interes za prošlost Balkana, što je rezultiralo osnivanjem muzeja i katedri za arheologiju na tome području.

Procesualna arheologija ili nova arheologija poglavlje je koje slijedi te autorica opisuje nastanak i paradigmu nove arheologije. Korijeni nove arheologije su u sedamdesetim godinama 20. stoljeća kada poticaji dolaze iznutra od arheologa, ali i izvana nošeni stvaranjima “novoga čovjeka” (razvoj prirodnih znanosti, ekologije, računalna, briga za okoliš, kreiranje ljudskih prava itd.). Cilj je bio kako navodi autorica: “(...) pretvoriti tradicionalnu arheologiju u *znanstvenu antropologiju* koja proizvodi egzaktno, objektivno i provjerljivo znanje (...)” Arheolozi su se pokušali povezati s prirodnim znanostima i statistikom te doseći objektivno znanje kao i iz materijala dobiti samorazumljive podatke. Središnja osoba je L. Binford, koji je smatrao da arheologija može sve proučavati što i antropologija samo u dužem trajanju. Naveo je objašnjavaње kao temelj te testiranje hipoteza kao i kreiranje univerzalnih zakona. Vrlo je važna uloga pozitivizma u procesualnoj arheologiji te korištenja C14 metode u određivanju starosti. Time je obilježena nova arheologija pri čemu su njezini temelji na kulturnoj evoluciji, što znači da prihvaća postojanje društava na različitim stupnjevima te proučava adaptaciju na okoliš u kojemu je materijalno važnije od duhovnoga jer pokazuje odnos prema okolišu i prilagodbe. Također je važna teorija sustava koja počiva na funkcionalizmu, pa ju Binford uklapa u arheologiju. Autorica zaključuje da ove biološke postavke nije moguće preslikati u arheologiju. Funkcionalizam i proces oblikovali su novu arheologiju pri čemu je važan proces tako da je nazvana i procesna arheologija jer je postavljena na naglašavanju logičkoga postupka, a ne na opisivanju. Budući

da nisu uspjeli proizvesti univerzalne zakone, u drugoj fazi Binford razvija teoriju srednjega dometa, to jest spojnicu između prošlosti vidljive kroz arheološki materijal i sadašnjosti u obliku zaključka. Još jedan model jest biheviorizam, koji je korišten kao poveznica između našega ponašanja i prapovijesnih ponašanja. Autorica balansirano iznosi kritike i doprinose procesne arheologije.

Iduće poglavlje nosi naziv *Postprocesna arheologija*, koja se pojavljuje koncem sedamdesetih i osamdesetih godina u vrijeme rastućega liberalnog kapitalizma u kojemu sve veću važnost dobiva pojedinac. Tada se napušta funkcionalizam procesne arheologije te se počinju baviti duhovnim aspektima i ulogom pojedinca u društvu i zajednici. U praksi je to značilo uvođenje novih smjerova: strukturalizam (temelji se na strukturi i međusobnoj ovisnosti i solidarnosti jezika kao sustava) čija je najveća značajka u proučavanju materijalne kulture kao sustava znakova i konteksta značenja (autorica razdvaja pojam strukturalna i strukturalistička), postmodernizam (lingvistički obrat, poststrukturalizam, marksizam) pri čemu je zanimljiva autoričina napomena o marksizmu u istočnoeuropskoj arheologiji gdje – suprotno očekivanjima – nije postao važna istraživačka paradigma. Postprocesna arheologija definirana je ranim radovima Iana Hoddera i proučavanjem uma i simbolike u prošlosti, no teško je pronaći zajednički nazivnik svih heterogenih istraživanja i radova. Spomenuti Ian Hodder izdvojen je kao najvažniji protagonist postprocesne arheologije. Arheologija se približava kao “kulturalna znanost” (nije dovoljno samo atribuirati predmet kome pripada i s kojom svrhom, nego zašto taj predmet ima tu svrhu) odnosno treba “(...) istraživati ulogu materijalne kulture u ideološkom predočavanju društvenih odnosa (...)” Interpretativna arheologija jest termin koji sami postprocesni arheolozi nameću za svoj rad u kojemu nema konačnih rješenja i istina. Na nju se nastavlja kontekstna arheologija, koja naglasak stavlja na kontekst nalaza čime arheologiju približavaju povijesti. Iz navedenih je razloga važna

hermeneutika. Također, razvijaju se kognitivna, reflektivna i kritička arheologija. Autorica navodi kritike i dosege postprocesne arheologije.

Posljednja cjelina jest Položaj arheologije u 21. stoljeću. U prvome dijelu poglavlja autorica citira važne arheologe Davida Clarkea, Kenta Flanneryja i Johna Bintliffa o arheologiji te sažima njihove najvažnije stavove. U drugome dijelu poglavlja Rajna Šošić Klindžić donosi tri primjera (kralj Tomislav, matrijarhat i neolitizacija) na kojima pokušava objasniti primjere narativa, ali i pogrešnih postavki koje su opstale u javnome diskursu sve do danas neovisno o dosezima struke i znanstvenih radova.

Čitajući ovu knjigu, stječem dojam o nevjerojatnoj važnosti spoznaja, paradigmi i teorija koje su opisane pri oblikovanju naših vlastitih pisanih radova i zaključaka, a koje u najvećoj mjeri ostaju izvan dometa hrvatskih arheologa (uz rijetke iznimke kako što su Danijel Džino, Vedrana Glavaš, Igor Kulenović, Neda Ocelić Kulenović te još poneki autori i autorice). Jedan od ključnih problema upravo je nedostatak teorijskih radova na hrvatskome jeziku, što je ova knjiga uspješno nadomjestila. Nadam se da će kolegice i kolege (od studenata do redovitih profesora) pročitati ovu knjigu (i slične studije) kako bi počeli više promišljati o teorijskim okvirima i pozicioniranju vlastitih radova. Autorica Rajna Šošić Klindžić napravila je odličan posao i najtoplija je preporuka za čitanje ove knjige. Vjerujem da će knjiga biti poticaj za istraživanje novih istraživačkih pravaca u drugim periodima (antička, srednjovjekovna, rano-novovjekovna) arheologije kao i poticaj za pisanje sličnih knjiga i pregleda teorije hrvatske arheologije (tragom istraživanja i primjera znanstvenika iz susjednih zemalja: Predraga Novakovića, Adnana Kaljanca, Aleksandra Palavestre, Staše Babić i drugih).

Goran Đurđević